

Hordenloop met weinig winnaars

Welke nieuwe bedrijven overleven, en hoeveel werk leveren zij op de lange termijn op?

Starters zorgen voor vernieuwing, maar niet iedere starter is een Schumpeteriaanse innovatieve entrepreneur. Vele nieuwe ondernemers bewandelen redelijk plat getreden paden in de veronderstelling dat zij wel zullen slaan daar waar anderen faalden. Bovendien wordt de uitvinding van een nieuw produkt of produktieproces, dan wel het zich bewust worden van een niche markt, niet of slechts zelden wordt genoemd als motief om een eigen bedrijf te starten¹.

Zo'n nuancering doet echter niets af aan het belang van nieuwe bedrijven voor het scheppen van arbeidsplaatsen. Dit belang is er de oorzaak van dat de 'starter' aan populariteit wint in beleid en onderzoek wanneer het met de economie en de werkgelegenheid minder goed gaat. Toch lijkt er in ons land, ondanks de hernieuwde interesse, enige scepsis te bestaan ten aanzien van de rol van het nieuwe bedrijf als schepper van banen. Dat zou te maken kunnen hebben met het feit dat Nederland relatief maar weinig bedrijven telt.

Het aandeel van de kleine ondernemingen (minder dan tien werknemers), dat wil zeggen de categorie

met veel recente starters, is in ons land lager dan elders in Europa. Zelfs wanneer rekening wordt gehouden met de beperkte internationale vergelijkbaarheid van de gebruikte gegevens lijkt enige relativisering ten aanzien van de kwantitatieve bijdrage van nieuwe bedrijven aan de werkgelegenheid op zijn plaats. Een andere reden voor de scepsis is dat de sterfte onder nieuw opgerichte bedrijven groot is. Wanneer echter de overlevende bedrijven flink zouden uitgroeien, ten slotte zijn ook onze internationale paradepaardjes klein begonnen, dan zou er desondanks een belangrijke rol voor de startende bedrijven weggelegd kunnen zijn.

Dit lijkt echter niet het geval. In een recent door VNO gepubliceerd onderzoek wordt gesteld dat minder dan één procent van alle nieuwe bedrijven een sterke groei van het personeelsbestand laat zien en juist daar zouden we het van moeten hebben². In dat verband wordt wel gesproken over 'gazellen' (snelgroeiende bedrijven met minder dan 100 werknemers) en 'tjigers' (doorgroeiende bedrijven met meer dan 100 werknemers).

In deze bijdrage staan twee aspecten centraal die het belang van startende ondernemingen voor de economie bepalen. Eerst wordt ingegaan op de overlevingsratio van nieuwe bedrijven, waarbij wordt gedifferentieerd naar regio, sectorale samenstelling en startjaar. Vervolgens worden de lange termijn werkgelegenheidseffecten van nieuwe bedrijven gezien.

Cohort-analyse

De cohort-analyse richt zich op de levensloop van nieuwe bedrijven die in een bepaald jaar zijn opgericht. De analyse waarover hier wordt gerapporteerd, bouwt voort op eerder onderzoek voor de cohorten 1970, 1975 en 1980³. De gegevens hebben betrekking op bedrijven die in genoemde drie jaren voor het eerst werden ingeschreven in de registers van de Kamers van Koophandel, die op het moment van inschrijving volgens de betreffende ondernemer niet langer dan twee jaar hadden gefunctioneerd, waar minimaal één persoon voor meer dan 15 uur per week werkzaam was en die op het moment van inschrijving tot de industrie of de zakelijke dienstverlening werden gerekend. Deze bijdrage beperkt zich tot drie regio's: het district van de Kamer van Koophandel Amsterdam, Enschede en Veendam. Tabel 1 vermeldt enige gegevens over het aantal oprichtingen in deze drie regio's per cohort en branche.

Met betrekking tot de interpretatie van de nu volgende uitkomsten moet nog worden gewezen op twee aspecten. Er is geen rekening gehouden met eventuele wijzigingen in de – bij de inschrijving – aan de bedrijven toegekende branche-code gedurende de onderzoeksperiode, noch met bedrijfs-

Tabel 1. Nieuwe bedrijven in de onderzoeksregio's

	Amsterdam		Veendam		Enschede		Totaal	
	1)	2)	1)	2)	1)	2)	1)	2)
nieuw op 1-1- 1971	183	457	14	26	70	68	267	551
overleefd tot 1994	24	57	6	6	16	18	46	81
nieuw op 1-1- 1976	152	438	16	28	68	128	236	594
overleefd tot 1994	31	86	7	11	15	40	53	137
nieuw op 1-1-1981	173	675	19	38	101	215	293	928
overleefd tot 1994	31	137	8	15	36	74	75	226
totaal nieuw	508	1570	49	92	239	411	796	2073
overleefd tot 1994	86	280	21	32	67	132	174	444

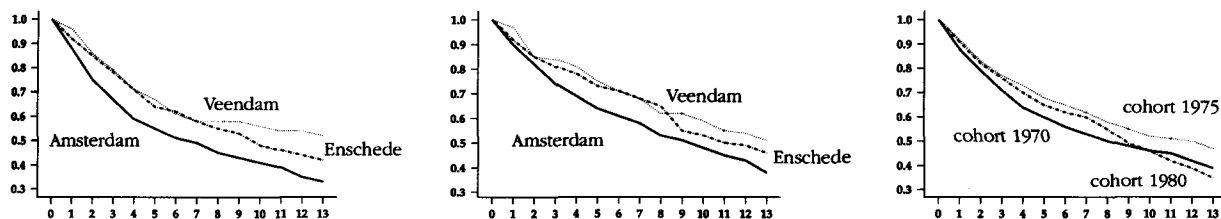
1) = industrie, 2) = zakelijke diensten

1. Zie P.H.M. Bleumink, G.B. de Groot, J. Bilderbeek en E. Wever, *Nieuwe ondernemingen en regio*, Vakgroep Economische Geografie, Katholieke Universiteit Nijmegen, 1985, en R.J. Blom, *Ondernemer worden, ondernemer blijven*, Graydon, Den Haag, 1993.

2. Verbond van Nederlandse Ondernemingen, *Doorgroei KMO, Kenmerken en knelpunten van snelgroeiende middelgrote Nederlandse ondernemingen*, Den Haag, 1994.

3. Meer informatie over dit onderzoek is te vinden in E. Wever, *Nieuwe bedrijven in Nederland*, Van Gorcum, Assen, 1984, en in T. Vergoossen, E. Wever, *Nieuwe bedrijven in de Amsterdamse regio*, Kamer van Koophandel Amsterdam, 1985.

Figuur 1. Cumulatieve overlevingsratio's van de eerste dertien jaren van nieuwe ondernemingen, in de industrie (links), in de zakelijke diensten (midden) en naar jaargang (rechts)

verplaatsingen over de grenzen van een Kamerdistrict heen.

Overleving van nieuwe bedrijven

Voor het berekenen van de overlevingsratio is gebruik gemaakt van de 'life table' techniek, bekend uit de demografie. Tabel 1 bevat gegevens over de geboorte (inclusief de eerder genoemde verplaatsingen) en sterfte (uitschrijvingen uit het Handelsregister) in de drie geselecteerde regio's. Afgezien van de industrie in Amsterdam is het aantal nieuw opgerichte bedrijven tussen 1970 en 1980 overal toegenomen. Enschede laat voor de zakelijke diensten zelfs een verdriedouving zien.

Voor het vaststellen van de overlevingskans is voor elk cohort het aantal overlevende bedrijven na dertien jaar bepaald (de maximale periode voor het cohort 1980). In deze analyse zijn de verplaatsingen tussen Kamerdistricten als 'censored data' beschouwd. De mobiliteit is verreweg het grootst in het district Amsterdam. Daar verdwijnt rond 20% van alle nieuwe bedrijven binnen dertien jaar naar een ander Kamerdistrict. Voor Enschede en Veendam zijn de overeenkomstige percentages 4,8 en 9,9.

De cumulatieve overlevingsratio voor de eerste 13 jaar van het bestaan van nieuwe bedrijven is weergegeven in figuur 1. Voor nieuwe ondernemers in het district Amsterdam is het blijkbaar moeilijk om hun bedrijf draaiende te houden. Dit komt tot uiting in de mediane overlevingstijd: de tijdspe-

riode waarin de helft van alle bedrijven is verdwenen. Voor Amsterdam is dit 6,6 jaar, voor Enschede 9,6 jaar en voor Veendam zelfs meer dan 13,0 jaar. De zakelijke diensten geven hetzelfde beeld: Amsterdam 9,3 jaar, Enschede 11,3 en Veendam wederom meer dan dertien jaar. Over het algemeen neemt de sterfte onder nieuwe bedrijven in de zakelijke dienstverlening minder snel toe dan in de industrie. Vooral nieuwe industriële bedrijven hebben het de eerste jaren moeilijk.

Gegeven de bestaande scepsis over het aantal overlevende bedrijven is in tabel 2 het percentage overlevende bedrijven na vijf en tien jaar vermeld. Vergeleken met andere bronnen waarin opheffingspercentages van 40% na de eerste vijf jaar worden genoemd zijn de uitkomsten in tabel 3 opvallend gunstig⁴. Alleen de starters in het district Amsterdam benaderen dit percentage: in Enschede en Veendam houdt meer dan 60% van de starters na vijf jaar het hoofd nog boven water (respectievelijk 69 en 72%). In alle onderzoeksdistricten overleven meer starters in de zakelijke dienstverlening de eerste vijf jaar dan in de industrie.

De meest saillante conclusie uit deze analyse is de waarschuwing dat resultaten van onderzoek naar de sterfte van bedrijven dat geen rekening houdt met verschillen tussen regio's, branches en startjaar, met de nodige voorzichtigheid moeten worden bezien. Met name de regionale verschillen zijn opvallend. Vooral in Am-

sterdam hebben nieuwe bedrijven moeite om te overleven: met name in de eerste drie jaren van hun bestaan sneuvelt daar menig bedrijf. Ook is gebleken dat nieuwe bedrijven in de industrie het sneller opgeven dan starters in de zakelijke dienstverlening. Ten slotte lijkt er een verband te bestaan tussen de stand van de conjunctuur (cohort 1975) tijdens en vlak na de start en de kans om te overleven. Het feit dat de sterfte zich vooral voordoet in de eerste levensjaren versterkt deze indruk.

Het werkgelegenheidseffect

Omdat van de gevolgde bedrijven geen jaarlijkse werkgelegenheidsgegevens beschikbaar zijn, kan geen beeld worden geschetst van de ontwikkeling van de werkgelegenheid bij alle tot één cohort behorende nieuwe bedrijven. Daardoor kunnen ook geen échte 'gazellen' en 'tijgers' worden geïdentificeerd. Wel is de werkgelegenheid bekend van alle bedrijven die op 1 januari 1994 nog bestonden. In eerste instantie is gekeken naar de gemiddelde personeelsbezetting van de overlevende bedrijven. Industriële bedrijven blijken iets meer arbeidsplaatsen te genereren dan bedrijven uit de zakelijke dienstensector, zij het dat dit verschil na verloop van tijd afneemt (de verschillen voor de cohorten 1970 en 1975 zijn statistisch niet significant). Opvallend is daarnaast dat Veendam in elk cohort in de industrie wel één of meer succesvolle bedrijven telt.

Refererend aan de eerder genoemde 'gazellen' en 'tijgers' zijn de overlevende bedrijven op basis van hun personeelsbestand vervolgd in drie

Tabel 2. Aandeel bedrijven dat de eerste 5 respectievelijk 10 jaar overleeft, naar sector en regio (Asd = Amsterdam, Vd = Veendam, Es = Enschede)

aandeel na	Industrie			Zakelijke diensten			Tezamen		
	Asd	Vd	Es	Asd	Vd	Es	Asd	Vd	Es
5 jaar	53,3	66,7	64,2	62,1	74,4	72,4	59,8	71,6	69,4
10 jaar	37,0	56,3	47,4	44,6	56,8	51,9	42,7	56,6	50,2

4. CBS, *Cohortonderzoek nieuwe ondernemingen*, 1991.

Tabel 3. Overlevende bedrijven naar grootteklasse op 1 januari 1994, per jaargang, regio en sector.

	cohort 1970			cohort 1975			cohort 1980		
	1)	2)	3)	1)	2)	3)	1)	2)	3)
Amsterdam									
1- 9	87,5	78,9	81,5	80,6	83,7	82,9	83,9	92,0	90,5
10-49	8,3	15,8	13,6	16,1	10,5	12,0	12,9	7,3	8,3
50+	4,2	5,3	4,9	3,2	5,8	5,1	3,2	0,7	1,2
Veendam									
1- 9	16,7	83,3	50,0	57,1	72,7	66,7	37,5	80,0	65,2
10- 49	33,3	16,7	25,0	14,3	27,3	22,2	37,5	13,3	21,7
50+	50,0	0,0	25,0	28,6	0,0	11,1	25,0	6,7	1 3,0
Enschede									
1- 9	81,3	77,8	79,4	66,7	77,5	74,5	75,0	90,5	85,5
10- 49	12,5	16,7	14,7	26,7	17,5	20,0	22,2	9,5	13,6
50+	20,0	5,6	5,9	6,7	5,0	5,5	2,8	0,0	0,9
Totaal									
1- 9	76,1	79,0	78,0	73,6	81,0	78,9	74,7	90,7	86,7
10- 49	13,0	16,0	15,0	18,9	13,9	15,3	20,0	8,4	11,3
50+	10,9	4,9	7,1	7,5	5,1	5,8	5,3	0,9	2,0

1) = industrie, 2) = zakelijke diensten, 3) = beide sectoren tezamen.

klassen samengevoegd: 1-9, 10-49 en 50+ werknemers (tabel 3). Een aparte categorie voor de allergrootste bedrijven is buiten beschouwing gelaten vanwege het kleine aantal.

Opvallend is dat van de bedrijven uit cohort 1970, die inmiddels al 24 jaar bestaan, slechts 22% tien of meer werknemers telt. Hieruit kunnen we concluderen dat het aantal (snel) groeiende bedrijven inderdaad gering is. Toch mag uit het geringe aantal bedrijven met minstens tien werknemers niet meteen worden geconcludeerd dat starters voor de werkgelegenheid niet van belang zijn. Dat is mede afhankelijk van de uitschieters, de potentiële 'gazelles' en 'tijgers'. Zo is de gemiddelde personeelsomvang van alle 618 overlevende bedrijven 9,5 personen. Maar hoewel er slechts 26 bedrijven zijn die anno 1994 minstens 50 werknemers tellen, hebben deze wel

een gemiddelde bezetting van 117 personen.

Hoe belangrijk zijn de nieuwe bedrijven nu voor de totale regionale werkgelegenheid? Van de 3049 bedrijven die in de loop van 1970, 1975 of 1980 zijn opgericht, zijn er per 1 januari 1994 618 overgebleven, die aan gemiddeld 9,5 personen werk bieden. Een oprichting levert dus gemiddeld 1,9 arbeidsplaatsen op. In Amsterdam, Enschede en Veendam te zamen heeft dit geresulteerd in 5870 arbeidsplaatsen. Dit is het plaatje voor slechts drie onderzochte regio's en twee sectoren.

Achtergronden

Met betrekking tot de bovenbeschreven regionale verschillen kunnen twee aspecten worden onderscheiden: enerzijds de start en de voorbereiding daarop, anderzijds de door-groei na de start. Over het eerste aspect is veruit het meest geschreven. Daarbij worden veelal twee potentiële verklaringsrichtingen opgevoerd voor regionale verschillen in oprichtingsintensiteit. In de eerste plaats kan er sprake zijn van verschillende bedrijfs-omgevingen: in sommige regio's start men daardoor gemakkelijker een nieuw bedrijf. In de tweede plaats kunnen de motieven om een bedrijf te starten variëren tussen regio's, al dan niet onder invloed van variatie in de bedrijfsomgeving. In startersonderzoek wordt ook vaak een onder-

scheid gemaakt tussen de kenmerken van de omgeving en van de potentiële starter.

Opvallend is dat niet alleen de animo om een bedrijf te beginnen regionaal varieert, maar ook de mate van voorbereiding. Eerder is geconcludeerd dat in het district Amsterdam vrij lichtvaardig wordt gestart, hetgeen tot teleurstellingen kan leiden⁵. De vraag is waarom men daar lichtvaardig een bedrijf begint. Mogelijk speelt de omgeving een rol. De in Amsterdam - vergeleken met Veendam - grotere (afzet)markt zou mensen kunnen verleiden om hun markt als iets vanzelfsprekends te beschouwen. Daarentegen zijn ondernemers in ijle markten wel gedwongen om bij dit aspect niet over één nacht ijs te gaan, en buiten de eigen regio te kijken⁶. Bovendien is het mogelijk dat men in verschillende regio's verschillend tegen het ondernemerschap aankijkt⁷, of dat motieven en kenmerken van ondernemers zelf verschillen.

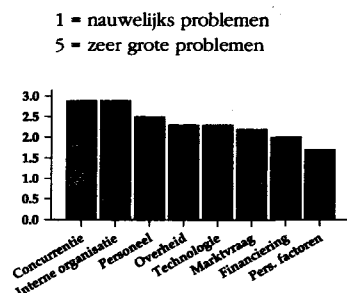
Wat zijn nu de belangrijkste knelpunten waarmee succesvolle door-groeiers worden geconfronteerd? Een indicatie levert het al eerder genoemde VNO-onderzoek over doorgroei van kleine en middelgrote ondernemingen, hoewel de daarin bestudeerde bedrijven (onder andere Sphinx, Pakhoed en Unigro) niet direct als succesvolle doorgroeiende starters zullen worden beschouwd. Concurrentie en interne organisatie voeren de lijst van knelpunten aan, gevolgd door personeelsaspecten (figuur 2).

Geboorte, groei en sterfte van bedrijven kan worden gerelateerd aan zowel ondernemers- als omgevingsfactoren. Gegevens hierover kunnen worden geleverd door via een panelstudie een aantal bedrijven vanaf de start te volgen.

E. Wever en V.A.J.M. Schutjens

De auteurs zijn werkzaam aan de Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Universiteit Utrecht.

Figuur 2. Belangrijke knelpunten t.a.v. groei volgens succesvolle groeiende ondernemingen

Bron: VNO, 1994, blz. 16.

5. P.H.M. Bleumink e.a., op.cit., 1985.

6. Zie ook P. Vaessen, Small business growth in contrasting environments, *Nederlandse Geografische Studies*, 40, Utrecht, 1993.

7. Zie S. Illeris, New firm creation in Denmark: the importance of the cultural background, in: S. Illeris, *Local economic development in Denmark*, Local Governments' Research Institute, Copenhagen, 1988.